

УДК 37.013.42.-052(477.6)

П. В. Плотніков

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ: СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ
АСПЕКТИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
(на прикладі Донецького промислового регіону)**

Сучасний розвиток українського суспільства характеризується кардинальними й не завжди науково-обґрунтованими перетвореннями в багатьох сферах соціально-економічного та культурного життя, що супроводжується процесом соціалізації підростаючого покоління.

Закони України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, „Про національну доктрину розвитку освіти”, прийняття Державної Національної програми „Освіта” (Україна XXI століття), Концепції національного виховання та інших документів спрямовують соціально педагогічні кадри на реалізацію ідей національного виховання й соціальної підтримки молоді в різних важливих сферах її життєдіяльності, а також передбачають оновлення змісту, форм і методів соціально-педагогічної діяльності з урахуванням специфіки конкретного регіону. Для розуміння нинішнього соціально-економічного стану промислових регіонів і життєдіяльності молоді, що мешкає в них, перспектив її розвитку важливе значення має аналіз соціально-гуманітарних проблем життєдіяльності молоді в процесі її соціалізації.

У регіональному середовищі молодь у процесі соціалізації сприймає певні знання, досвід, цінності, норми поведінки, через нього включається в різні види діяльності, взаємодіє з оточенням і набуває певного соціального статусу. Сьогодні викликає занепокоєння падіння ролі молоді як соціального ресурсу в промислових регіонах. Це пояснюється низкою об’єктивних факторів, обумовлених істотним матеріальним розшаруванням у молодіжному середовищі, нестабільністю робочих місць, що пов’язане з закриттям шахт, промислових підприємств, відсутністю умов для реалізації молоддю творчих здібностей і вмінь, неможливості працювати за отриманою професією, що призводить до її соціальної інертності і дистанціюванням від реальних процесів в українському суспільно-політичному житті. Слід підкреслити, що проблеми, пов’язані з бездуховністю, бідністю, безробіттям, насильством, відсутністю змістовного дозвілля, що загострилися в останні роки, негативно вплинули на молодь. Забезпечення соціального становлення й розвитку молоді, реалізація її конституційних прав та свобод потребує посилення координації зусиль держави і громадськості в цьому напрямі. Соціалізація молоді промислового регіону і її соціально-гуманітарна сфера життєдіяльності - складна наукова проблема, що містить економічний, соціально-педагогічний, філософський, соціологічний, психологічний, культурологічний та інші аспекти. У спеціальних наукових дослідженнях

розглядалася проблема соціалізації особистості й окремих соціально-демографічних груп, сутність свідомості їх вчинків, її активність у різних сферах життєдіяльності; проблеми взаємин окремої особистості, молоді і суспільства тощо.

Як теоретичні й методологічні засади найбільш важливими для нашого соціально-гуманітарного дослідження є роботи класиків філософської і психолого-педагогічної думки: Г. Гітінгса, Е.Дюркгейма, Д. Дідро, А. Дистервега, І. Канта, Г.Тарда та ін., вітчизняних педагогів і провідних вчених: А. Макаренка, В. Сухомлинського, Б.Андрієвського, О. Дробницького, Н. Кузнецової, М. Рожева, О. Безпалько, С. Гончаренка, Н. Дем'яненко, Т. Дмитренко, М. Євтуха, А. Капської, Л. Міщик, О. Савченко, Г. Філіпчука, С. Харченка та інших.

Аналіз праць сучасних учених, навчальних посібників із соціальної педагогіки, а також досвід практичної діяльності фахівців у системі соціальних служб для молоді свідчить, що соціально-гуманітарні проблеми молоді в процесі її соціалізації на рівні промислового регіону ще не знайшли відповідного відображення. Теоретична неопрацьованість, відсутність актуальних і дієвих програм із соціально-гуманітарної підтримки молоді негативно впливають на соціально-економічне, морально-духовне самопочуття і поведінку молоді, призводять до значних втрат не тільки окремих особистостей, але і цілих соціально-демографічних груп. Науково обґрунтована державна молодіжна політика в Україні тільки починає формуватися. На сьогодні майже немає відпрацьованих науково-методичних програм та інших регіональних документів щодо соціально-педагогічної допомоги молоді.

Ураховуючи актуальність цілісного підходу до проблем молоді в процесі її соціалізації на рівні промислового регіону, який базується на вітчизняному досвіді і на принципах соціально-педагогічної науки, ми обрали соціально-гуманітарну сферу соціалізації молоді як складну наукову проблему.

Мета нашого дослідження полягає у вивченні й порівнянні деяких соціально-гуманітарних аспектів життєдіяльності сучасної молоді промислового регіону за останнє десятиріччя, у тому числі: науково-педагогічному аналізі соціально-економічного, морально-духовного самопочуття і поведінки молоді в контексті її соціальної активності. Відповідно до мети визначено основні завдання дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити і впровадити систему заходів щодо соціально-педагогічної підтримки молоді від 14 до 30 років; розкрити сутність і специфіку процесу соціалізації молоді промислового регіону: *виявити* його тенденції, принципи, соціально-педагогічні та інші механізми, а також фактори впливу на соціалізацію в соціальному середовищі; зробити логіко-методологічний аналіз соціально-економічного, соціально-ціннісного, морально-духовного самопочуття та поведінки різних категорій молоді промислового регіону в контексті її соціальної активності. Однією з передумов теоретичного обґрунтування проблеми

нашого дослідження є сучасна українська соціалізація молоді – складова частина соціальної педагогіки, що сьогодні перебуває в кризовому стані, як і саме суспільство.

Різкий перехід до ринкової економіки спричинив системну кризу, яка охопила і соціальну структуру українського суспільства, що закономірно привело молодь до зміни соціальних орієнтирів, переоцінки традиційних цінностей.

Якими ці проблеми бачить сама молодь, як вона оцінює молодіжну політику регіональної влади, які пріоритети і першочергові заходи в галузі забезпечення соціально-моральної безпеки пропонують молоді? Ці й багато інших питань покладені в основу цього дослідження.

Відданість національній ідеології незалежності, на думку більшості молодих респондентів, в об'єднанні молоді для зміцнення незалежності української держави. Так, цю позицію в 2001 р. висловили 42,4 % опитаних молодих людей, а в 2011 – 51,7 %. Однак парадоксальним є те, що практично вся охоплена опитуванням молодь не впевнена в „майбутньому своєї держави”. У цьому зв'язку ідея „Україна – держава з великим майбутнім” – не виступає об'єднуючим початком консолідації різних груп молоді промислового регіону. У здійсненні названої ідеї переконані лише 12,4 % опитаних.

Безпосереднім виявленням позитивної націленості молоді на активну реалізацію своїх життєвих планів виступає домінуюче бажання придбати спеціальність, добре закінчити навчання. Так вважають у зазначеній послідовності 46,6 % і 44,3 % опитаних юнаків і дівчат. Лише 1,3 % опитаних абсолютно індиферентні до свого майбутнього. Для значної частини респондентів регіону велике значення мають питання, що стосуються їхнього матеріально-економічного становища. Майже кожна п'ята (18,9 %) опитана молода людина в здійсненні своїх планів на майбутнє розраховує на накопичення грошей. Наявна в системі цінностей орієнтація на гроші та матеріальні блага як життєву мету. Непрямим свідченням тому є твердження абсолютної більшості (70,9 %) респондентів про неможливість досягнення мети в житті, будучи безтурботним. Тим більше, відповідно до соціально-педагогічного опитування, у молоді промислового регіону наявний ряд труднощів у досягненні своїх цілей. Серед таких 28,4 % респондентів називають складність вступу до вузу; 16,5 % – можливість обійняти високу посаду; 18% - матеріальні труднощі, складність знайти достойну роботу; 16,4% - поганий стан здоров'я. Тут слід зазначити, що в 2001 році більш гостро спостерігалися оцінки молоді щодо труднощів у порівнянні з 2011 роком. Дослідження виявило певний рівень соціальної активності молоді в сфері політики. Досить велика частина опитаних юнаків і дівчат (39,2%) налаштована на активну участь у політичному житті країни, але не зараз, а коли стабілізується соціально-економічне становище в регіоні. Дослідження в промисловому регіоні Донеччини показало, що однією з самодостатніх причин, що породжують злочинність і правопорушення

серед молоді віком від 14 до 30 років, є пияцтво й алкоголізм. За останні 10 років у регіоні споживання алкоголю збільшилося в 20 разів, кількість алкоголіків у 15 разів. Порівняльний аналіз процесу соціалізації у правовій сфері у 2001 р. показав, що серед учнів 9-10 класів уживали спиртні напої: дівчата – 49 %, хлопці – 65 %. У 2011 році – через 10 років – ці показники вирости і складають: дівчата – 89 %, хлопці – 91 %. Кількість негативних проявів серед молоді на ґрунті пияцтва збільшилася в 25 разів. До 2001 р. в промисловому регіоні було лише 4 % жінок-алкоголіків, нині – 23,5 %, а це, природно, відбивається на потомстві. За підсумками регіонального соціально-педагогічного дослідження лише 8,5 % юнаків і дівчат знайомі з законодавством, що забезпечує захист їхніх прав і інтересів. Свою поінформованість, удвічі більшу, відзначає молодь старшої вікової молодіжної групи. Чим вище рівень освіти, тим вище ступінь знайомства з законами (від 9 % з неповною середньою освітою до 25 % з вищою освітою).

За останні 10 років у промисловому регіоні помітно знизилася участь молоді в гуртках художньої самодіяльності, різних музикальних школах і студіях в чотири рази. Знизилася кількість читачів у бібліотеках у регіоні на 60 % через не поповнення книжкових фондів, обтяжливий господарський стан. Зростає кількість молоді, яка взагалі нічим не цікавиться. Однак великий інтерес виявляється до споживання інтернету, кіно- і відеопродукції, і нам відомо, за рахунок чого росте цей інтерес (за рахунок демонстрації сексу, насильства, пропаганди споживання наркотиків тощо). До чого це призведе – час покаже.

Підбиваючи підсумки теоретичного обґрунтування дослідження, можна констатувати:

дослідження підтверджує наукову думку вчених, що молодь – велика суспільна і соціально-демографічна група, що має специфічні соціальні і психологічні риси, наявність яких визначається як віковими особливостями молодих людей, так і тим, що їхнє соціально-економічне і суспільно-політичне становище, їхній духовний світ перебувають у стані становлення, формування; на процесі соціалізації молоді регіону впливають соціально-педагогічна і виховна діяльність різних соціальних інститутів, що є відображенням реально існуючого соціально-економічного ладу чи безладу у державі, сформованої соціально-педагогічної практики роботи з молоддю і соціально-педагогічних інститутів з урахуванням соціокультурних особливостей конкретної території. Молоді люди більш вимогливо оперують сучасними поняттями і більш критично ставляться до самооцінки. Більшість молодих респондентів убачає суть державної молодіжної політики в гарантіях, охороні демократичних прав і свобод молоді (46,2%); забезпеченні всім молодим людям рівних можливостей в одержанні безкоштовної освіти і медичного обслуговування (44,8%). На третій позиції знаходиться поняття української державної соціально-економічної підтримки молоді, а саме: працевлаштування, надання пільг і переваг після одержання вищої і

фахової освіти (41,5 %); допомога в придбанні житла (11,1 %); соціальна адресна допомога (6,4 %); безпроцентні кредити (5,1 %); інша допомога (3,0 %). Оцінюючи діяльність українського уряду і регіональної державної адміністрації у напрямку соціально-економічної підтримки і допомоги, в морально-духовному становленні молоді, ми одержали такі відповіді респондентів: 92% респондентів висловили думку, що діяльність державної влади заслуговує на оцінку „погано”, а 79,7 % таку саму оцінку поставили регіональним органам державної влади. Інші показники можна залишити без коментарів. Були названі причини, що заважають молоді, живучи в промисловому регіоні, постійно підтримувати добре соціально-економічне і морально-духовне самопочуття серед них: відсутність необхідної турботи з боку державної і регіональної влади, це відзначили 91,8 %; ніде проводити дозвілля відповідно до своїх статків – відзначили 65,2 %; немає впевненості в завтрашньому дні – 61,3 %; недостатність засобів до існування, чи так зване „безгрішшя” відзначили 59,3 %; немає цікавої роботи і занять до душі (відзначили 57,8 %); незадовільні умови проживання і відсутність перспективи мати окреме житло підкреслили 56,8 %; особистої свободи і можливості жити згідно зі своїм бажанням не мають 49,4 %; відсутність можливості учитися там, де хочуть (через платну освіту), відзначили 47,3 %. Для вирішення гострих гуманітарних проблем, що виникають у молоді регіону, покращення її соціально-економічного, морально-духовного самопочуття і поведінки нами запропоновано для впровадження систему заходів щодо методичного забезпечення і соціально-педагогічної підтримки молоді в процесі її соціалізації. Однією із запропонованих авторських експериментальних моделей є Регіональна доктрина з реалізації державної молодіжної політики. Вона являє собою систему цілей, принципів, пріоритетних напрямків державної молодіжної політики в регіоні; передбачає необхідність корінної зміни принципів формування, управління і методів реалізації державної молодіжної політики. Дослідження підтвердило, що молодь промислового регіону в основній своїй масі відноситься до розряду „несоюзної”, тобто неорганізованої. А тому стає жертвою можливих маніпуляцій – соціальних, національних, політичних, релігійних, моральних тощо – найчастіше з кримінальним відтінком. Як основні першопричини цієї неорганізованості багато респондентів виділяють, з одного боку, соціальну „інертність” і політичний інфантилізм молоді і слабо розвинену у молодіжній сфері здатність до самоорганізації і громадянської суспільної самодіяльності. Дослідження підтвердило основні положення гіпотези про те, що домогтися позитивних результатів соціально-педагогічного впливу на молодь, її формування і розвиток у процесі соціалізації, можна лише в умовах погодженого, скоординованого впливу державних адміністративних органів і всіх суспільних соціальних інститутів промислового регіону через їхню відкритість до реальних соціальних процесів, активізацією і педагогічним насиченням всіх елементів цілісної системи регіональної спільності, що сприяють

процесам соціалізації молоді промислового регіону. Проведене наукове дослідження виявило ряд питань у соціально-гуманітарній сфері промислового регіону, що вимагають подальшого теоретичного, практичного осмислення: необхідна детальна розробка специфіки соціалізації молоді промислового регіону, кожної вікової групи і професійної категорії; діяльності працівників соціальної сфери (за типами і видами установ) на регіональному рівні, діагностичних методик для фахівців; має потребу в науковому обґрунтуванні стратегія і тактика організації діяльності соціально-педагогічних служб регіонального співтовариства; наукове обґрунтування кадрової політики в соціальній молодіжній сфері тощо.

Плотников П. В. Соціалізація молоді: соціально-гуманітарні аспекти життєдіяльності (на прикладі Донецького промислового регіону)

У статті на основі цілісного підходу до проблем молоді подається порівняльний аналіз деяких соціально-гуманітарних аспектів її життєдіяльності в процесі соціалізації. Запропоновані обґрунтовані принципи й зміст регіональної доктрини з реалізації державної молодіжної політики.

Ключові слова: соціалізація, молодь, аспекти, гуманітарність, життєдіяльність, промисловий регіон.

Плотников П. В. Социализация молодежи: Социально-гуманитарные аспекты жизнедеятельности (на примере Донецкого промышленного региона)

В статье на основе целостного подхода к проблемам молодежи, который базируется на отечественном украинском опыте и принципах социально-педагогической науки, приведен сравнительный анализ некоторых социально-гуманитарных аспектов ее жизнедеятельности в процессе социализации. Предложены обоснованные принципы и содержание региональной доктрины по реализации государственной молодежной политики.

Ключевые слова: социализация, молодежь, аспекты, гуманитарность, жизнедеятельность, промышленный регион.

Plotnikov P. V. The Socialization of the Youth: Socio-humanitarian Aspects of Life (by the Example of Donetsk Industrial Region)

In article on the basis of a holistic approach to the problems of the youth, which is based on the domestic Ukrainian experience and the principles of socially-pedagogical science, comparative analysis is given of some of the social and humanitarian aspects of her life in the process of socialization. Offered reasonable principles and the contents of the regional doctrine on realization of the state youth policy.

Key words: socialization, youth, aspects, гуманитарность, livelihoods, industrial region.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2012 р.
Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 371

А. В. Прохоров

**СМЫСЛОВОЕ СОДЕРЖАНИЕ
ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ПЕДАГОГА О САМОРАЗВИТИИ
ЧЕЛОВЕКА НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ**

Прошло то время, когда народы гордились своими завоеваниями, захватами, многочисленностью своих армий и флотов – одним словом, своей агрессивностью... Победило сознание нравственного единства человечества, общности его культуры... Нравственное достоинство народа – вот что пришло сейчас на смену всем мнимым ценностям примитивной агрессивности... Русской культуре (и литературе, разумеется) очень повезло. Она росла на широкой равнине, соединенной Востоком и Западом, Севером и Югом. Её корни не только в собственной почве...
Д. С. Лихачёв (1991 год)

Строчки эпиграфа со словами Д. С. Лихачёва отражают те исторические изменения, которые вольно и невольно происходят в сознании отдельных людей и целых социальных групп с течением времени [1, с. 198, 238]. Аналогичные процессы протекают и в научной сфере. По мере накопления знаний имеющийся опыт периодически подвергается критическому осмыслению. Например, в послевоенный период в Западной Европе педагогическая теория, переживавшая острый кризис своих оснований, анализировалась с позиций необходимости „реалистического поворота” в свете достижений англо-американской философии образования [2, с. 121]. Подобное периодически мы наблюдаем и на Всероссийских семинарах по методологии педагогики. Так, осенью 2007 г. в выступлении В. В. Краевского отмечалось, что современная ситуация в педагогике схожа с той, которая имела место в 1969, а затем в 2001 годах. Снова актуально упорядочение представлений о самой педагогической науке. Это обусловлено периодическим перерастанием количества изменений в различных отраслях научного знания в новое качество, ведущим к постепенному переходу к очередному витку развития научного мышления. На „постнеклассическом” этапе логика